

УДК 808.30.83

СЕМАНТИКО-ГРАМАТИЧНИЙ ТА ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ІМЕН
ДЕМОНОЛОГІЧНИХ ПЕРСОНАЖІВ ДРАМИ-ФЕЄРІЇ
ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ЛІСОВА ПІСНЯ»

Рожко С. В.

*РВНЗ «Кримський інженерно-педагогічний університет», Сімферополь
E-mail: uakafedra@mail.ru*

Художня ономастика у творах Лесі Українки вельми промовиста, здебільшого символічно містка й насичена. В статті подається семантико-граматичний та етимологічний аналіз імен персонажів драми-феєрії «Лісова пісня», зокрема таких як Лісовик, Перелесник, Потерчата, Водяник, Куць, Той, що греблі рве. Подається їхнє контекстуальне тлумачення, розглядаються морфологічні і неморфологічні способи творення цих імен.

Імена демонологічних істот у п'єсі Лесі Українки, як і самі постаті цих персонажів, закорінені в давні міфологічні й фольклорні уявлення. Разом з тим вони вигадливо вплітаються в модерну поетику твору, сприяючи увиразненню його філософської символіки.

Ключові слова: семантичне поле, етимологія імен персонажів, міфічна істота, контекстуальне тлумачення, морфологічні і неморфологічні способи творення.

Філософська драма-феєрія «Лісова пісня» вважається вершиною поетичної майстерності Лесі Українки. У творі відображено боротьбу всього величного й прекрасного, волелюбного й доброго, вільного й незалежного проти мізерного й рабського, задрісного й ненависного, лихого й міщанського. Особливе значення у цьому творі поетеса надає пейзажним описам. Письменниця обожнювала природу, любила і знала її, захоплювалася. Навряд чи могла б Леся Українка написати цей величний твір, не проживаючи на волинському Поліссі, не будучи закоханою в чарівну природу рідного краю, самотні народні звичаї й повір'я. Письменниця глибоко вивчала мову Волині, пісенну творчість, обряди, цікавилася історією краю, психологією односельців. Однак працюючи над твором, авторка мислила масштабами не одного села чи місцевості, а значно ширшими, навіть космогонічними. Згадаймо хоча б слова Перелесника, звернені до Мавки:

Линьмо, линьмо в гори! Там мої сестриці,
там гірські русалки, вільні Літавиці,
будуть танцювати коло по травиці,
наче блискавиці! [5, с. 30].

Символічно багатогранна й незглибима вже сама назва твору – «Лісова пісня». У російській і білоруській мовах немає розмежування між українським значенням прикметників *лісовий* та *лісний*. Спільним для обох прикметників є те, що вони утворилися морфологічним способом словотворення від словотвірної основи *ліс*, але за допомогою різних суфіксів *-ов-* та *-н-*. Маючи особливе мовне чуття, Леся

Українка в назві драми-феєрії використала прикметник *лісова*, бо він вказує на ознаку постійного місця перебування міфічних істот, предметів, які від природи є невід'ємною частиною лісу, живуть протягом всього життя на теренах лісу. Отже, прикметник *лісовий* є присвійно-відносний, бо на це вказує словотвірний суфікс *-ов-* (ахіллесова п'ята, батькова хата та ін.) А вже від прикметника *лісовий* утворився іменник *лісовик* – за допомогою суфікса *-ик-*, а від *лісовик* – *лісовичка* та ін., власне істоти, які також водяться і ростуть у межах лісу. Прикметник *лісний* (*лісна, лісне, лісні*) – відносний, утворений за допомогою суфікса *-н-* (пор.: шкільний, вечірній). Від нього утворився іменник *лісник*, а від іменника *лісник* – *лісництво*. Отже, в українській мові такі іменники, як *лісовик* і *лісник*, не однозначні, бо *лісник* – це сторож лісу, який лише доглядає, оберігає, вирощує ліс; у лісі він постійно не живе, а перебуває тимчасово.

Варто розглянути також лексичне значення слова *ліс*, яке споріднене з наведеними вище словами. В академічному 11-томному словнику української мови (СУМ) зазначено: «*Ліс*. 1. Велика площа землі, заросла деревами й кущами; 2. Зрубані дерева як будівельний та ін. матеріал». *Ліс* у творі Лесі Українки – це безмежне народне багатство, природне середовище, де всі мають волю й незалежність. У розмові з матір'ю Лукаша дядько Лев говорить:

Що лісове, то не погане, сестро, –
Усякі скарби з ліса йдуть... [5, с. 53].

А при розмові з Мавкою, яка захопилася людським хлопцем, Лісовик скрушно промовляє:

Не гідна ти дочкою лісу зватись!
бо в тебе дух не вільний лісовий,
а хатній рабський! [5, с. 80].

Щоб перейти до з'ясування особливостей імен демонологічних персонажів, необхідно зазначити, що особливе значення у творі надається пейзажам, на фоні яких діють герої. Ось хоча б уривок із прологу: «Старезний, густий, предковичний ліс на Волині. Посеред лісу простора галявина з плакучою березою і з великим прастарим дубом. Галявина скраю переходить в куп'я та очерети, а в одному місці в яро-зелену драговину – то береги лісового озера, що утворилося з лісового струмка. Струмок той вибігає з гушавини лісу, впадає в озеро, потім, по другім боці озера, знов витікає і губиться в хащах. Саме озеро – тиховодне, вкрите ряскою та лататтям, але з чистим плесом посередині. Містина вся дика, таємнича, але не понура, – повна ніжною, задумливою поліської краси» [5, с. 9]. Читаючи опис цього унікального пейзажу, мимоволі чуєш тихий голос Лесі Українки, звернений до читачів: шануйте і любіть красу природи, бо це ваше духовне багатство, яке твориться віками, а руйнується днями. На фоні цього чарівного пейзажу і діють Лукаш, Мавка, дядько Лев, Лісовик, Водяник та інші персонажі.

За характером і діями Лесин Водяник швидше нагадує домовика – охоронця домівки й майна. Іменник *водяник* (уособлена назва *Водяник*) утворився

морфологічним способом словотворення від словотвірної основи прикметника *водян(ий)* за допомогою суфікса *-ик-*. Він володар водяного царства, однак дуже добрий, уважний. Русалка називає його татом, татусем. Він також до неї завжди звертається з ніжністю та любов'ю:

Стидайся, дочко! Водяній царівні
Танки заводити з чужинцем?! Сором!

А вона йому на це:

Він, батьку, не чужий. Ти не пізнав? [5, с. 11].

Той, що греблі рве – це евфемізм до слів *чорт, біс*. Ця демонологічна істота ось як з'являється в драмі: «В лісі щось загомоніло, струмок зашумував, забринів, і в купі з його водами з лісу вибіг «Той, що греблі рве» – молодий, дуже білявий, синьоокий, з буйними і разом плавкими рухами; одяг на йому міниться барвами від каламутно-жовтої до ясно-блакитної, і поблискує гострими злотистими іскрами» [5, с. 9].

Назва міфічної істоти *Куць* утворилася від словотвірної прикметникової основи *куц(ий)*, тобто «короткий» безафіксним способом творення (пор. *синій – синь, юний – юнь*). У словнику української мови зазначено, що «*куць ... куць* – це розділовий сполучник, діалектне слово, яке має значення *або ... або*». А в словнику Б. Грінченка пояснюється як вигук. Відомо, що в західних регіонах України на слова *біс, чорт* накладалося своєрідне табу, тому їх замінювали евфемізмами: *нечиста сила, дідько, куць* та інші. Леся Українка в «Лісовій пісні» пише: «З-за купини вискакує *Куць*, молоденький чортик-паничик» [5, с. 43].

Слово *Перелесник* утворилося від словотвірної основи *перелесн(ий)* за допомогою суфікса *-ик-*, що, в свою чергу, споріднене з давньоруським «льстити». У словнику Б. Грінченка зазначено, що первинне значення цього слова – «спокусник». У народі зображали біса чи чорта у вигляді вогняного змія, який літає до жінок. Перелесник, улесливо в'ючись біля Мавки, говорить їй:

Будь моя кохана!
Звечора і зрана
самоцвітні шати
буду приношати,
і віночок плести,
і таночок вести,
і на крилах нести [5, с. 31].

Не зайвим буде пояснити значення слова *Літавиця* та його утворення. *Літавиця* – це казкова жіноча істота, яка спокушає молодих чоловіків, а *Літавець* – метеор, якого народ уявляє як нечисту силу, що літає у вигляді вогняного змія. *Літавець* і *Літавиця* споріднені зі словом «літати».

Етимологія імені персонажа *Потерча* досить прозора. Слово *потерча* (рос. *потерчук*) можна пов'язати з давньоруським «(по)терять», українське –

«втратити». У російській мові побутує форма *потерчук* – це дитина, яка вмерла не своєю смертю. За українськими народними віруваннями, *потерчата* – це позашлюбні маленькі діти (байстрята), які вмирали нехрещеними. Іноді *потерчат* ототожнюють з русалками. Лесині *Потерчата* – це двоє маленьких бліденьких діток у біленьких сорочечках, які виринають з латаття. Русалка притуляє їх до себе і шепоче, показуючи в далечінь на білу постать Лукашеву, що мріє в мороку поміж кущами:

Дивіться, он той, що там блукає,
такий, як батько ваш, що вас покинув,
що вашу ненечку занапастив.
Йому не треба жити [5, с. 42].

Лісовик – це також міфічна істота, яка, за уявленнями багатьох народів, проживає в лісі. Різні народи уявляли лісовика по-різному. Слов'яни вірили, що в кожному лісі був свій лісовик, від якого залежала удача чи невдача на полюванні. Іноді лісовик виступає в образі дідуся із зеленою бородою. У «Лісовій пісні» *Лісовик* – це малий бородатий дідок з меткими рухами та поважним обличчям; у брунатному вбранні барв кори, у волохатій шапці з куниці. Звертаючись до Русалки, він говорить:

Ось тут мають хижку будувати, –
я й то не бороню, аби не брали
сирого дерева [5, с. 20].

Цю заповідь *Лісовика* знають усі лісові істоти і дотримуються її. Ім'я персонажа *Лісовик* утворилася від словотвірної основи прикметника *лісов(ий)*.

Імена демонологічних істот у п'єсі Лесі Українки, як і самі постаті цих персонажів, закорінені в давні міфологічні й фольклорні уявлення. Разом з тим вони вигадливо вплітаються в модерну поетику твору, сприяючи увиразненню його філософічної символіки.

Список літератури

1. Аркушин Г. Л. Варіанти імені, жартівливі прізвиська, псевдоніми та криптоніми Лесі Українки / Г. Л. Аркушин // Дивослово. – 1995. – № 2. – С. 15–16.
2. Бабій Ф. Про назву твору «Лісова пісня» / Федір Бабій // Дивослово. – 1995. – № 2. – С. 10–14.
3. Ломонос Є. О. Вивчення творчості Лесі Українки / Є. О. Ломонос. – К., 1987. – 205 с.
4. Словник української мови : в 11 т. – Т. 4. – К.: Наукова думка, 1973. – 427 с.
5. Українка Лес. Лісова пісня / Леся Українка. – К: Веселка, 1989. – 103 с.

Рожко С. В. Семантико-грамматический и этимологический анализ имен демонологических персонажей драмы-феерии Леси Украинки «Лесная песнь» / С. В. Рожко // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Филология. Социальные коммуникации. – 2014. – Т. 27(66), № 4. – С. 69–73.

В статье рассматривается семантико-грамматический и этимологический анализ имен персонажей демонологических персонажей драмы-феерии Леси Украинки «Лесная песнь», в частности таких как Лесовик, Перелесник, Поперчата, Водяник, Куць, Тот, что гребли рвет. Представлены

контекстуальные толкования этих имен, рассматриваются виды их морфологического и неморфологического словообразования.

Имена демонологических существ в пьесе Леси Украинки, как и сами фигуры этих персонажей, укоренены в древние мифологические и фольклорные представления. Вместе с тем они изысканно вплетаются в модерную поэтику произведения, способствуя выразительности его философичной символики.

Ключевые слова: семантическое поле, этимология имен персонажей, мифическое существо, контекстуальное толкование, морфологическое и неморфологическое словообразование.

Rozhko S. V. The semantic-grammatical and etymological analysis of demonological character's names in faire drama "Forest Song" by Lesya Ukrainka / S. V. Rozhko // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series: Philology. Social communications. – 2014. – V. 27(66), № 4. – P. 69–73.

The article deals with semantic-grammatical and etymological analysis of demonological character's names in faire drama "Forest Song" by Lesya Ukrainka, particularly such as Lisovyk, Perelesnyk, Poterchata, Vodianyuk, Kuts, He that rowing tears. The author of the article gives the contextual interpretation of these names, discusses the types of morphological and non-morphological derivation character of the names.

The philosophical drama "Forest Song" is the culmination of poetic skill of the outstanding Ukrainian poetess. The work shows the struggle of all grand and beautiful, freedom-loving and good, free and non-dependent against slavery, jealous and hateful, evil and bourgeois. The poetess gives the beautiful landscape descriptions. Lesya Ukrainka studied language of Polissia, its songs, rituals and customs, interested in the history of the land, psychology of villagers. But the scope of author is not a village or region, but much wider.

It should be noted that of particular importance in the story is given landscapes, at the background of which there are heroes. Against the background of this enchanting landscape act the characters.

Keywords: semantic field, the etymology of the names of the characters, mythical creature, contextual interpretation, morphological and non-morphological derivation.

Стаття надійшла до редакції 10 грудня 2014 року